

Omagiu sociologului și antropologului francez Claude Karnoouh

Reproducem în continuare Programul Zilei Internaționale a Muzeelor marcată la Muzeul etnografic al Maramureșului în perioada 23-27 mai 2009. Simpozionul organizat cu această ocazie a fost dedicat savantului Calude Karnoouh.

Cu această ocazie Consiliul local Sighetul Marmăției prin viceprimarul Ovidiu Nemeș a atribuit Profesorului Claude Karnoouh însemnele orașului: Cheia orașului și Placheta jubiliară.

***

Cuvântul Domnului Ovidiu Nemeș:

Vorbesc în numele Consiliului local și al Doamnei Primar.

Doamnelor, Domnilor, Domnule Profesor Claude Karnoouh

- La 18 mai, cum bine se știe, muzeele din lumea întreagă au sărbătorit Ziua Internațională a Muzeelor, o ocazie generoasă de-a omagia diversitatea culturală dar și oportunitatea pentru a susține activitatea acestor instituții în îndeplinirea menirii lor de mediatori între diferite etnii, religii și națiuni. Tema recomandată de Consiliul Internațional al Muzeelor pentru acest an – „Muzeele, punți între culturi”, încearcă să atragă atenția marelui public asupra rolului crucial pe care îl joacă muzeele în ceea ce privește respectul și recunoașterea diferențelor. Pe de o parte muzeele dau un sens nou comunității punând în valoare patrimoniul cultural, pe de altă parte pot de asemenea să aducă la lumină rolul indivizilor și al grupurilor, ale căror singure realități și diferențe sunt centrele unghiurale ale diversității, ele însăși inerente acestui patrimoniu cultural. Din această perspectivă îmi doresc să urez succes activității organizate în aceste zile de Muzeul Maramureșului, să salut pe distinși invitați ce ne onorează și să zăbovesc puțin asupra personalității antropologului și sociologului francez Claude Karnoouh, un statornic prieten al Maramureșului, al României în general, un deplin cunoscător al satului maramureșean. Astăzi Domnia Sa va fi omagiat în acest cadru sărbătorec, în Muzeul satului maramureșean de la Sighetu-Marmăției, în semn de prețuire pentru întreaga operă, pentru felul în care a înțeles să promoveze Maramureșul. Îmi permit ca în numele Primăriei, al Consiliului local al municipiului să atribuim spre veșnică amintire însemnele comunității noastre. Vă înmănăm „cheia orașului”

și placheta omagială - un însemn din partea Primăriei și al Consiliului local Sighetu-Marmației.

Claude Karnoouh: Vă mulțumesc tare mult și sunt foarte emoționat că Sighetul Marmației, unde mi-am pus picioarele de demult, m-a omagiat astfel. Am făcut ce-am putut să promovez cu spiritul meu, cum spuneau foștii colegi ai mei de la Universitatea din Cluj, cu spiritul acid și pripit.

- Vă mulțumesc!

Mihai Dăncuș: Cred că ați remarcat din program că de data aceasta coorganizator pe lângă Consiliul județean Maramureș, Consiliul local, Primăria, avem Centrul Cultural Francez din Cluj-Napoca, instituție de mare prestigiu condusă de domnul director Bernard Huliât...

Dragă Domnule Claude Karnoouh,

Suntem aici, astăzi, împreună, cadre universitare și ale lumii academice, țărani, muzeografi și cercetători ai fenomenului culturii populare, politicieni, intelectuali de diverse categorii, cetățeni iubitori ai Maramureșului, români și de alte naționalități, din țară și din alte țări, Ucraina, Republica Moldova, Belgia, Franța.

Suntem aici împreună, așa cum o facem de mulți ani, pentru a discuta despre soarta tradițiilor, a obiceiurilor, a ce a mai rămas din acestea și din extraordinarul tezaur al civilizației țărănești a lemnului, care este pe cale de dispariție odată cu satele noastre tradiționale, care, iată, se schimbă rapid sub ochii noștri sau putem spune că s-au schimbat.

Suntem aici, anul acesta în mod special, pentru a aduce un omagiu unui mare prieten al Maramureșului, al țăranilor noștri, al culturii noastre care prin anii mulți petrecuți aici și prin felul cum s-a apropiat de noi a reușit să ne cunoască poate mai bine ca oricare și apoi să scrie despre noi, să ne facă cunoscuți lumii - este aici cu noi sociologul și antropologul francez Claude Karnoouh.

Dedicăm această sesiune savantului Claude Karnoouh. Din multele cărți și studii publicate despre noi în România, Franța și în alte țări ale lumii, facem referire la două studii excepționale pe care le-a făcut despre zona noastră și care pentru mine, ca muzeograf-etnograf, mi-au fost de un real folos. Remarcabilul eseu „Case și grădini, eseu asupra semnificației termenului „stătut” în graiul maramureșean”, lucrare mai întâi susținută la o conferință la Paris, iar apoi apare tipărită în limba română în REF, 1, Tom. 25, 1980.

Pornind de la premiza că structura așezării și chiar a gospodăriei țărănești are un caracter aparent dezordonat, are totuși o logică internă, reguli precise de organizare și dispunere având la bază principiul funcționalității.

Dintotdeauna, constată Claude Karnoouh, amplasarea unei gospodării a presupus proprietatea absolută asupra terenului aferent acesteia, de aceea acest spațiu a căpătat o încărcătură specială, fiind denumit printr-un termen propriu – „stătut”. Etnologul francez găsește o legătură indestructibilă între termenii „stătut” și „grădină”. Conceptul „grădină” se leagă deci de cel de spațiu, de un spațiu deținut în proprietate, și prin aceasta este determinant în elaborarea noțiunii de „stătut”, în virtutea unei relații necesare și îndestulătoare. De aceea, în concepția lui Claude Karnoouh termenii „stătut”, „grădină” și chiar „gard” pot fi atribuiți spațiului și distribuției sale. „Conjunția dintre

grădină, casă, curte și diversele clădiri anexe ale gospodăriei, duce la constituirea unui „stătuț” care se instituie ca cea mai mică unitate spațială, unitate ce explică o autoîntreținere mai degrabă conceptuală decât economică... un spațiu privilegiat ilustrând stăpânirea absolută a ocupantului”, constată autorul.

Trebuie să remarcăm că în accepțiunea relațiilor de familie din zonă noțiunea de „stătuț” trebuie asociată întotdeauna cu casa, „casa și gospodăria părintească”. Expresii ca „rămân în stătuțul părintesc”, „o rămas în stătuțul lor”, „mi-am făcut stătuțul meu” sunt edificatoare în această privință. De altfel, sistemul de moștenire de la o generație la alta explică clar fenomenul: „o mers de ginere”, „o rămas în stătuțul lui tată’su”, „i-o făcut stătuț nou”.

Măine vom inaugura în muzeu, în satul nostru „un stătuț”, stătuțul lui Petrovai Ilieș din Bârsana. Este o reconstituire a acesteia și, iată de aici, referirea noastră la lucrarea lui Claude Karnoouh.

În câteva cuvinte mă voi referi la un alt studiu al domnului Claude Karnoouh. În anul 1976, începusem sub îndrumarea Profesorilor noștri dragi Mihai Pop și Dumitru Pop, o cercetare pe tema obiceiurilor de familie, respectiv obiceiurile de naștere și aceasta, deoarece la majoritatea cercetătorilor erau considerate ca „sărace”, „puține”.

Mult mai târziu, Claude Karnoouh publică în *Civilisation*, vol. XXXVI, anul 1986, condusă de Marianne Messnil un amplu studiu despre moașă și rolul fundamental al acesteia în cadrul riturilor de trecere. Multe aspecte mi s-au clarificat și contribuția lui Claude Karnoouh mi se pare fundamentală în elucidarea problemelor. Când se referă la termenul moașă are masculinul moș derivat regresiv – acesta constituie un indicator prețios al raportului pe care limba română îl stabilește între cea care naște și strămoș. Astfel moș semnifică nu numai bunic, dar la plural moși, strămoși, sunt fondatorii unei familii sau neam. În toată Europa societățile țărănești își bazează „cronologia indivizilor pe un sistem de filiație patrilineară ai cărei termeni de înrudire și nume proprii constituie operatori logici”. Și în Maramureș, ca în toată Europa, conchide Claude Karnoouh, prenumele primului născut de gen masculin preia numele după tată. În felul acesta se asigură continuitatea prenumelor pe 4-6 generații „pentru ca apoi să se unifice în câteva nume de strămoși eponimi”.

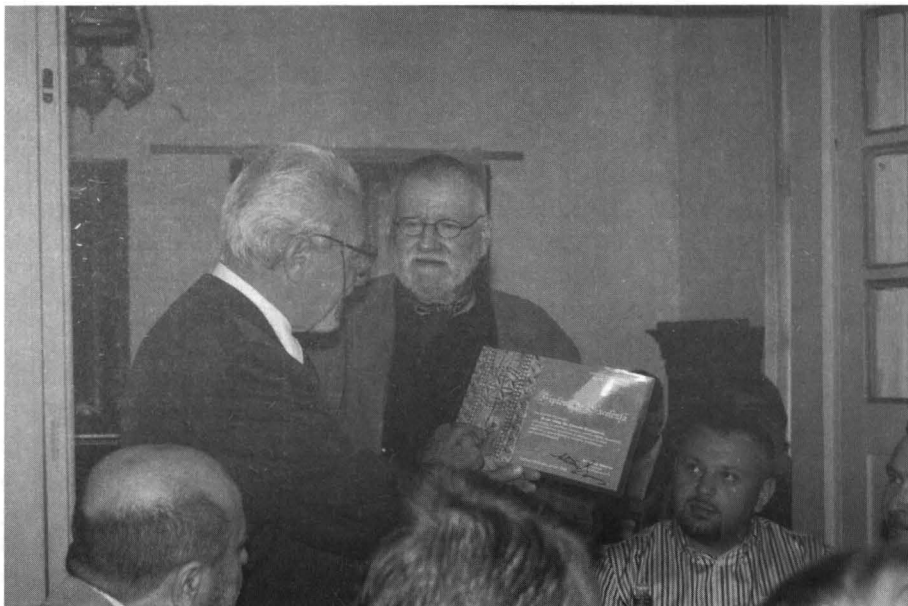
Domnule Claude Karnoouh, ați înțeles societatea țărănească maramureșeană, dar foarte bine ați pătruns în structurile intime ale societății românești în general. Ați vorbit despre neam și instituțiile neamului, acest „relict” în societatea satelor noastre. Și nu ați greșit. Dovadă este exacerbară care a cuprins astăzi urmașii marilor neamuri care-și etalează cu mândrie blazoanele nobiliare moștenite

de la strămoși pe cărțile de vizită și nu numai. Și aceasta cu conștiința clară a unei apartenențe.

Ați dedicat una din cărțile Dumneavoastră Profesorului nostru, savantului Mihai Pop ca exponent și produs al societății maramureșene și românești și Vă mulțumim. Deoarece MOȘUL cum îi spuneam cei apropiați era întruchiparea înțelepciunii și demnității. Ați respectat și iubit țaranul nostru. Nu pot să uit interesul față de Breb: „Ce s-a mai făcut, cine a murit? Cine s-a căsătorit? Ce face Mihai, Anuță, Maria, Preotul Mircea?”

Pentru toate acestea și multe altele primiți, Vă rugăm, omagiul nostru, omagiul muzeului nostru, al „Satului primordial” cum l-am numit, la edificarea căruia, a strădaniilor noastre, a ezitărilor și multor mari eforturi, la întrebările fără răspuns pe care le aveam, V-ați adus contribuția. Și aceasta, prin multele discuții pe care le-am purtat împreună, săptămânal în zilele de miercuri când veneați de la Breb la „oraș”, la „mărturie”, sau la „târg”.

Primiți, Vă rugăm, omagiul nostru și al Maramureșului, al țăranilor satelor noastre pe care i-ați cunoscut, i-ați înțeles și i-ați iubit, poate mai mult decât mulți dintre noi.

Dr. Mihai Dăncuș înmânează D-lui Claude Karnouh
Diploma de Excelență a muzeului.

*Domnule Primar, Domnule Director Mihai Dăncuș,
Domnule Director Bernard Houliat, Doamnelor și Domnilor,*

După un astfel de omagiu, mi-e destul de greu să spun cât de emoționat sunt că mă aflu aici, la Sighet, primit de vechiul meu prieten Mihai Dăncuș.

Înainte de toate, vreau să evoc prima dată când am ajuns în acest oraș. Era în noiembrie 1973, și veneam de la Breb, însoțit de părintele Antal. Prima persoană cu care ne-am întâlnit pe stradă a fost Domnul Elekeș, un apicultor renumit, prieten cu părintele Antal (și el era un mare apicultor). Se știau bine... Elekeș era un fost ofițer de Securitate care la un moment dat, la începutul anilor '60, s-a ocupat de Breb și în special de părintele Antal, considerat un «mare dușman al țării». Apoi Domnul Elekeș mi l-a prezentat pe Domnul Nistor, fondatorul muzeului de etnografie, și așa am început să cunosc orașul și oamenii săi însemnați. Tot datorită părintelui Antal, am făcut cunoștință cu o bătrânică foarte distinsă, Domnișoara Mihalyi, ultima reprezentantă a familiei de mari nemeși cu același nume.

Dacă rămânem la capitolul «Domni», aș vrea să-l pomenesc și pe Ion Pop (poreclit la Breb Ionu Județului!), vice-președintele Comitetului pentru cultură și educație socialistă din județul Maramureș. Bineînțeles, el își făcea datoria legală față de autorități. Cu toate astea, cu el lucrurile erau clare. Odată mi-a spus: «Să nu vorbești prea mult cu mine de lucrurile tale, fiindcă sunt silit să raportez discuțiile noastre». Am înțeles și am apreciat. L-am pomenit fiindcă mi-a ușurat anumite momente, iar el nu era deloc obligat să facă așa. Dimpotrivă! Era un om cumsecade, pe când președintele acestei instituții, Domnul Bandula, era un fel de bișnițar.

Cu Mihai Dăncuș era absolut altfel. Întâlnirile noastre erau semi-oficiale și fără protocol. Vorbeam despre ceea ce ne interesa. Cred că ne-am văzut prima dată în 1976, și încetul cu încetul am devenit prieteni; acum ne știm deci de mai mult de 33 de ani! Cu el relațiile nu erau deloc așa cum erau cele cu colegii mei din București sau din Cluj, care pe față erau de o amabilitate de slugă, iar pe la spate, mai precis când mă turnau la Securitate, scriau că sunt neprofesionist, un prost amator, că îmi pierd obiectivitatea din cauza participării la viața satului -- de exemplu, fiindcă am acceptat să fiu naș; și, pentru a completa tabloul diabolic al francezului rătăcit printre ei, scriau că sunt agent al ungarilor. (Ați remarcat desigur că după '89 Ardealul a fost cucerit de băncile maghiaro-austriece fără ca acești ticăloși să spună ceva!) Pentru ei, participarea la viața comunității nu era un demers just, pentru că antropologul nu e liber să încerce să se

acultureze cât de cât la viața satului. Ei susțineau asta în numele așa-zisei obiectivități, dar de fapt pledau pentru menținerea unei diferențe esențiale între ei, «domnii» și țăranii, buni doar ca obiect pentru cariera lor de folcloriști, un obiect niciodată văzut ca subiect propriu-zis, cu dorințele lui specifice. S-ar părea că bunilor mei colegi de atunci nu le pica bine stilul meu de muncă, bazat pe imersiunea adevărată în teren, la antipodul a ceea ce făceau ei, adică un fel de turism etnografic, cu mese îmbelșugate și vânătoare de icoane, zgărzi scumpe și alte lucruri vechi. Asta nu e nici șagă, nici viziunea mea, ci chiar observațiile «obiectelor», ale țăranilor din Breb, Budești, Sârbi etc. care mi le-au povestit...

Am vrut neapărat să reamintesc acum și aici aceste aspecte, fiindcă le-am găsit săptămâna trecută în dosarul meu alcătuit de Securitate, în care am descoperit cât de cinstiți erau o bună parte din colegii mei de la Institutul de folclor. Bineînțeles, aici nu e deloc vorba de Mihai Pop, căruia îi datorez o bună parte din posibilitățile și libertățile lucrului de teren: pe scurt, șansa de a face cam ce am vrut, cum am vrut. Și nu cum ar fi vrut câțiva mediocri, câțiva ticăloși, adică o cercetare în stilul lor... Nu e vorba nici de dialectologa Magdalena Vulpe, cu care am lucrat așa de mult asupra versurilor țărănești, că îi datorez desigur o mai bună înțelegere a sensurilor cuvintelor și lucrurilor, o înțelegere fără de care aș fi trecut pe lângă ceva esențial. Vreau să profit de această ocazie unică și pentru a reaminti tot ce le datorez țăranilor, fără să îi laud însă de-a valma. Țăranii nu sunt nici mai buni, nici mai răi decât alte categorii sociale. Eu n-am glorificat niciodată un țăran imaterial, un fel de ființă abstractă care ar încarna niște calități imanento-transcendentale. Țăranii sunt cum sunt orice alte ființe umane: și buni și răi, și deștepți și tâmpiți, și de omenie și lichele etc. Calitatea antropologului ține și de capacitatea de a-și alege bine informatorii. Spune-mi care sunt informatorii tăi și o să-ți spun cum lucrezi!

Aș zice c-am avut noroc și că m-am descurcat cum am putut, dar i-am refuzat totdeauna pe cei care mi se ofereau a priori ca informatori. Am ales pe cine am găsit interesant și capabil să reflecteze cât de cât asupra sa și asupra societății lui. În acest demers, fără îndoială, am fost ajutat foarte mult de părintele Antal, care a înțeles de la bun început care era scopul muncii mele.

Acum, oferindu-le cu recunoștință acest omagiu pe care aveți eleganța de a mi-l oferi mie, a venit momentul de a-i pomeni pe cei fără de care n-aș fi putut să-mi fac meseria; și mai mult, pe cei care, dincolo de informațiile etnografice oferite mie cu generozitate, mi-au dat o lecție de viață pe care nu o învățasem înainte de a mă întâlni cu ei.

Îi voi pomeni:

În primul rând, Maria și Mihai, gazdele mele, deveniți a doua mea familie; Ștefan și Ana, cumnații, frații, surorile și familia lor; Anuța și Dumitru, vecinii mei, băiatul lor, Ionuc și, mai târziu, nevasta lui, Lucica ; Lorinț Pop, prim-curator; Ion Pop, prim - diac, și nevasta lui, Ana; Gheorghe Pop, fiul lui; Ileana, fata lui Gheorghe; Gh. Opriș, al doilea Diac, Vasile «Crâșnicul», Ileana Morar, toți finii mei, oamenii din Padiș, și câțiva alții ale căror nume îmi scapă acum. N-aș termina fără să le amintesc cu mult drag pe Doamna preoteasă, nevasta părintelui Antal, și, last but not least, pe Doina Antal, așa zisa Doina «Popii», fina Mariei, gazda mea, cu care am petrecut multe seri, începând cu primele traduceri ale discursurilor populare.

Celor care mai trăiesc, încă o dată, le mulțumesc din tot sufletul! Celor care au dispărut, le spun să le fie țărâna ușoară!

Claude Karnoouh e un antropolog și sociolog francez, care a locuit timp de cincisprezece ani în România.

Claude Karnoouh s-a născut în martie 1940 la Paris, unde și-a făcut și studiile superioare. Din 1959 și până în 1965 a urmat studii de științe (fizica și chimie) la Sorbona, iar din 1966 până în 1969 studii de științe umane (filosofie, antropologie socială, sociologie și lingvistică) la Universitatea Paris X Nanterre. Începând din 1970 este membru al Centrului National de cercetare științifică (CNRS) și a predat, de asemenea, la Universitatea Paris X Nanterre, Sorbona, INALCO, Universitatea din Gand (Belgia), Charlottesville (Virginia, SUA), Urbino (Italia), ELTE (Budapesta). În 1973 a întreprins mai multe anchete de etnografie și folclor în satul Breb din Maramureș. În această perioadă, securitatea română l-a urmărit și i-a întocmit dosar. Din 1991 și până în 2002 a fost profesor invitat al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj unde, în cel de al doilea semestru al anului universitar, a susținut un curs despre aspecte ale modernității târzii în postcomunism, îmbinând diverse abordări (politice, culturale, economice). În prezent este profesor invitat la Universitatea Națională de Arte din București. Este autor a șase cărți și peste o sută de articole și eseuri de antropologie culturală și politică, filosofia culturii și filosofie politică.

Studii de antropologie și folclor

- *Case și grădini, eseu asupra semnificației termenului „stățut” în graiul maramureșean* în „Revista de etnografie și folclor”
- *Mythe et rite dans le folklore roumain* în „International Journal of Rumanian Studies”
- *L'alterite deguisee ou quelques remarques sur la traduction dans l'elaboration du discours ethnologique* în „Cahiers roumains d'etudes litteraires”
- *Le dire rituel et matrimonial en Roumanie* în „Cahiers de litterature orale”
- *Aider a naître ou faire des ancetres: un commentaire du roumain „moașa”* în „Civilisations” (A ajuta să naști sau a face strămoși, un comentariu al meseriei românești de „moașă”)

Articole teoretice în limba română

- *Spre Lumea a Treia sau marșul modernității târzii în Europa de Est* în „IDEA / arta + societate” - 24/2006

Volume publicate în limba franceză

- *Paysans, femmes et citoyens* (1980) (Țărani, femei și cetățeni)
- *Le rite et le discours, introduction a la lecture de la versification populaire* (1983) (Ritul și discursul, o introducere în versificația populară)
- A fost coautor la volumele *Paysans et nations d'Europe centrale et balkanique* (1985) (Țăranii și națiunile din Europa centrală și balcanică) și *Populisme, restauration et utopie* (1987) (Populism, restaurare și utopie).

Volume publicate în limba română

- *Românii. Tipologie și mentalități*, Editura Humanitas, 1994
- *Dușmanii noștri cei iubiți*, Editura Polirom, 1997
- *Comunism postcomunism și modernitate târzie*, Editura Polirom, 2000
- *Adio diferenței. Eseu asupra modernității târzii*, Editura IDEA Cluj 2001

Sfidările modernității în Maramureș

Remarce de bun-simț, erudiție și onestitate. Ideea de a consacra un supliment al săptămânalului 22 Maramureșului neturistic mi se pare foarte bine venită, când știu în ce măsură aceasta regiune îmbrăca în ochii Europei Occidentale aparența celor mai detestabile clișee ale unui kitsch ruralo-carpatic, perfect ilustrate de albumele de fotografii editate în ultimii zece ani atât în Europa Occidentală, cât și în România. Din acest punct de vedere, unul din foștii directori ai Institutului Francez din Cluj s-a numărat printre cei mai îndârjiți propagandiști ale acestor imagini „roz-bonbon” răsuflate. „Cimitirul vesel” de la Săpânța - care nu a fost niciodată nici pe departe tradițional ori vesel - oferă cel mai bun exemplu al acestei urâtenii „kitschistice” pe care, în schimb, turiștii o adoră. Cimitirul a fost construit la sfârșitul anilor 1960 de frații Stan, ca un soi de copie a unuia asemănător pe care îl văzuseră ei într-un sat din regiunea greco-catolică din estul Ungariei, lângă Nyregghaza.

Exista într-adevăr un Maramureș industrial și minier, un Maramureș cu o agricultură modernă și cvasi-industrială, deși trebuie amintit că, exceptând minele de la Borșa, cea mai mare parte a lui se afla în afara provinciei istorice, fie în Țara Chioarului (zona Baia Mare) fie în Țara Lăpușului (zona Târgu Lăpuș). Maramureșul istoric,

mai exact partea de sud-est aflată după 1919 în spațiul suveran al Regatului României, a rămas până la începutul anilor 1960 o regiune extrem de arhaică, esențialmente agricolă, pastorală și forestieră, compusă în principal din mici gospodării care s-au concentrat din ce în ce mai mult în ultimele trei decenii ale regimului comunist pe creșterea bovinelor de munte, vestite pentru carnea lor de o excelentă calitate.

Faptul ca unii etnologi romani, la început, și mai apoi unii etnologi străini au căutat aici un arhaism remanent este perfect legitim, mai cu seamă dacă prin antropologie se înțelege tentativa de a surprinde alteritatea în expresia ei cea mai evidentă, tentativă care a fost, încă de la începuturile acestui domeniu al cunoașterii, temeiul însuși al versiunii ei moderne, de la Morgan la Geertz, de la Radcliffe-Brown la Shalins, de la E.E. Pritchard la Levi-Strauss, prin care aceasta și-a afirmat diferența față de antropologia înțeleasă de filozofie până la Kant ca o abordare opusă metafizicii, dar legată de ea. Mai este oare nevoie să amintim că avem a face cu moștenirea unuia din aspectele nașterii științelor umane în trena pozitivismului, Iluminismului, pentru care călătoriile lui Cook și ale lui La Perouse, pe de o parte, și, pe de alta, construirea imaginilor unui paradis terestru ilustrat de romane ca Paul și Virginia sau Atala sunt emblematice...? Arhaismul surprinzător și neliniștitor totodată stă la baza căutării antropologice, din moment ce secularizarea și dreptul natural (cf. Rousseau) nu mai lasă loc de îndoială asupra naturii umane a oamenilor primitivi (suntem departe de concepția creștină asupra lumii cu disputa ei asupra naturii umane sau animale a omului primitiv și deci de existența unui suflet care trebuie sau nu convertit).

Efectele modernității

Ca sa ne întoarcem, mai prozaic, la Maramureș, este absolut evident că etnografii romani - Tache Papahagi și, mai târziu, Mihai Pop, la fel ca și etnografii străini (Jean Cuisenier, de exemplu) au refuzat, după caz (și nici unul nu seamănă cu celalalt), sa ia în considerație manifestările distrugătoare aduse de pătrunderea modernității, indiferent sub ce forma - război, capitalism, comunism. Tendința, totuși, nu a fost generală. Unii cercetători ajunși mai târziu în zonă au știut să dea o interpretare judicioasă efectelor nocive ale modernului asupra acestor societăți agro-pastorale.

Să ne înțelegem: efectele modernității erau perceptibile cu mult înainte de venirea antropologilor străini. Erau chiar și atunci când tânărul Tache Papahagi făcea prima ancheta etnografică veritabilă în Maramureș (Graiul Maramureșului, București, 1925) și totuși ele nu au beneficiat din partea lui de atenția pe care ar fi meritat-o. Într-adevăr, prima față a modernității li s-a arătat țăranilor din Maramureș în 1848, odată cu abolirea dreptului feudal și, apoi, după 60 de ani, în primul război mondial, când, mobilizați în armata austro-ungară, au fost trimiși masiv fie pe frontul rusesc, fie pe cel italian, aruncați într-un război care avea să dureze peste patru ani, punându-i în fața unei forme cu totul inedite de conflict, războiul industrial și mobilizarea totală generală (Die total Mobilmachrung), sau, mai heideggerian spus, care avea să-i prindă în vârtoarea dezlănțuirii tehnicii. Pentru unii, după grozăviile războiului a urmat prizonieratul în Rusia, de unde, odată eliberați, aveau să se trezească striviți de grozăvia revoluției bolșevice și a războiului civil. Întorși la casele lor, ei vor fi urmărit de amintirea acestor experiențe care își vor lăsa amprente apăsate pe obiceiuri și datini străbune, dar și pe psihologia actorilor și deci și pe realitățile sociale. Cea mai bună dovadă ne-o furnizează lectura culegerilor de poezie populară, redactate uneori sub forma de caiete personale, alteori sub forma scrisorilor anonime trimise familiilor de simpli soldați români (sau unguri, sau slovaci) și adunate de Constantin Brăiloiu (Poeziile soldatului Tomuț din războiul 1914-1918, București, 1944). Și totuși, în aceste descrieri ale infernului războiului, percepem o modalitate - unde se păstrează toată amprenta vechimii - de a enunța un discurs capabil să dea un sens lumii în care se naște. Trăvaliu sincretic al gândirii, atât de caracteristic pentru toate societățile arhaice confruntate brusc și violent cu sfidările fundamentale ale modernității.

Ceea ce îmi displace profund în articolul doamnei Nagy este că acesta se prezintă ca un colaj (foarte postmodern, nu-i așa?) de rezumate, frânturi de informații prost digerate, de fraze la modă și peremptorii care dau o imagine debilă despre nivelul de cunoștințe de istorie a antropologiei și despre reflecția asupra modernității în România. Nu pot să nu-i amintesc autoarei că Katherine Verdery (pe care o cunosc din 1973) nu a făcut niciodată cercetări în Maramureș și că anchetele ei s-au desfășurat în regiunea Hunedoarei, mai exact într-o zonă masiv colectivizată și industrializată, în care modernitatea s-a reimpus după 1948, sub alte forme, cea a comunismului fiind în

mod evident, că ne place sau nu, una din întruchipările modernității. În plus, conform unei bune tradiții românești, autoarea își însușește, fără să le citeze, interpretări bine cunoscute, rezultate ale unor analize propuse de autori serioși și vechi, uneori, de mai bine de un secol! Simpla deontologie sau decență cerea menționarea lor, chiar dacă nu avem de-a face aici decât cu un obscur articol de ziarist. Astfel, critica folosirii folclorului ca mijloc de construcție a elementelor ideologiei statului-națiune a fost perfect formulată de Ernest Renan, în celebrissimul său eseu *Ce este o națiune?*. În perioada interbelică au existat destule lucrări critice pe aceasta temă, datorate atât anglosaxonilor, cât și francezilor (germanii orientându-se, bineînțeles, spre *Volkgeist des Volksdeutschen*). Cartea lui Fournol *Națiunile romantice*, publicată la Paris în 1931, reprezintă un remarcabil rezumat al acestei mize politico-culturale. Cât privește ceea ce s-a publicat între 1950 și 1990, ar mai fi oare ceva de adăugat după sinteza inegalată a lui A. Walicki (*Philosophy and Romantic Nationalism*, Clarendon Press, 1982), după aceea a lui J.C. Eade (*Romantic Nationalism în Europe*, Australian National University, Camberra, 1983) și, cu toată modestia, după cele câteva remarce făcute de mine în eseu apărut în *Revue de science politique* (Vol. 36, nr. 6, dec. 1986) intitulat: *O geneza alegorică a politicului: folclorul?* Toate aceste texte nu au așteptat căderea comunismului pentru a vorbi despre instrumentalizarea, defel recentă, a folclorului în discursul politic despre statul-națiune și al statului-națiune, ca și despre modul în care, după perioada autentic stalinistă, o parte din tradițiile populare (sau definite ca atare) au fost recuperate de ideologii comunismului terminal în scopul relegitimării sistemelor de putere în pierdere de viteză.

Destrămarea tradițiilor

În sfârșit, s-ar cuveni să-i amintim doamnei Nagy că, așa cum o prezintă domnia sa, interpretarea lui Henri Stahl pare oarecum simplistă. Bineînțeles, Maramureșul a fost colonizat în secolul al XVIII-lea de către slovaci, cehi și alte popoare venite din centrul și de la marginile imperiului austriac. Dar aceste populații s-au așezat în orașele existente sau au înființat orașe muncitorești, prin esență miniere, în timp ce maghiarii dețineau majoritatea posturilor în administrația imperială (mai târziu imperială și regală) civilă și militară, ca și conducerea instituțiilor de învățământ. Cât privește

satele, ele au rămas profund românești și chiar au devenit, mulțumită acțiunii exercitate de iezuiții maghiari asupra elitelor lor nobiliare, o fortăreață a greco-catolicismului (după ce aceleași elite îmbrățișaseră înainte reforma calvinistă - alta similitudine cu Polonia). În fapt, românii din această regiune de margine de imperiu posedau o organizare socială apropiată de șleahta poloneza, mica noblețe rurală care se deosebea de clasele inferioare prin statutul ierarhic, și nu prin diviziunea muncii și acumularea de averi. Desigur, existau câțiva proprietari mai importanți (inclusiv cei cu vreo sută de hectare de păduri), dar nu vom găsi aici nimic comparabil cu moșiile din Moldova sau Muntenia. Aceasta este structura socială care începe să se fisureze odată cu lunga agonie a feudalismului, între 1848 și 1948. Cedând sub loviturile năprasnice ale capitalismului mai întâi forestier și agrar, apoi industrial, tradițiile se destramă încetul cu încetul, se transformă, integrând semne - semnificanți aduși de modernitate: transformarea straielor (chiar dacă unele gravuri din secolul al XVIII-lea ne oferă imagini care mai puteau fi întâlnite la sfârșitul anilor 1960 în satele cuibărite în căușul văilor celor mai îndepărtate), a obiceiurilor alimentare, a modurilor de a lucra și a produselor agricole. Lenta și inexorabila monetarizare a raporturilor socio-economice a modificat solidaritățile parentale și sistemele complexe de înțajitorie și de vecinătate și a ajuns să le submineze puterea imperativă după 1900. Aceasta modernitate se numește capitalism. Cealaltă modernitate, comunismul, a reușit într-adevăr să stăvilească monetarizarea relațiilor socio-economice, părând astfel să reactualizeze solidaritățile arhaice, dar, pe de altă parte, a continuat opera de distrugere a tradiției (chiar dacă nu era decât o tradiție fără mare vechime!), răvășind structura socială sătească sau parohială (baza a organizării sociale arhaice a Europei rurale de la creștinarea ei), dând naștere, prin dezvoltarea masivă a învățământului, unei promovări sociale ascendente fără precedent și efectului său radical, exodul rural. În 1945, rata analfabetismului în Maramureș, în sensul modern al termenului, depășea 85%, în timp ce în anii 1970 scăzuse sub 10%.

Iată de ce, în cadrul acestor dinamici nelineare, ritmate de avansări rapide și regresii parțiale, lucrări de antropologie ca acelea ale lui Gail Kligman și, permiteți-mi să cred, cu toată modestia, că acelea pe care le-am propus sagacității cititorilor, au contribuit (cu erori, desigur, dar cine nu greșește? *Errare humanum est!*) la

demitificarea imaginilor parusiace ale Maramureșului. Încercând să arătăm, prin toate aceste sincretisme culturale și ritualice, nu numai agonia unei culturi și, lucru fundamental, prezentând o abordare de antropologie istorică, Gail Kligman și cu mine am căutat, pe cât se poate, să reconstruim structura spirituală și intelectuală (i.e. die Weltanschauung) a acestei culturi într-un timp în care funcționarea ei trebuia să se manifeste, cu siguranță, în plinătatea ei. Tocmai pentru că nu mai era posibil să căutăm în discursul steril al etnogenezei dragi tuturor protocronismelor o origine de plenitudine imposibil de găsit în afara imaginației literare, tentativele noastre de deconstrucție-construcție au vizat explicit demitizarea unei tradiții instrumentate în scopuri care nu i-au aparținut niciodată și demistificarea acelor ideologi care își însușeau fără rușine gloria ei spectaculoasă. În aceasta privință, admit că nu celor câțiva etnologi străini care au lucrat în aceasta direcție ar trebui să le adresez esențialul acestor critici, ci acelor bravi romani din epoca comunistă și postcomunistă care, închipuindu-și că apără tradițiile n-au făcut altceva decât să clădească mizanscene pentru versiuni postmoderne ale societății, de dragul de a oferi clienților agențiilor turistice niște jocuri de puzzle ce strâng într-o simultaneitate și o permutabilitate cvasi-infinite frânturi de tradiții de ieri, de alaltăieri, de azi, soi de ghiveci cultural în cadrul marelui spectacol mediatico-consumerist care, pe ritmuri de pop-rock-etno, hrănește miturile paradisurilor pierdute ale unei lumi ruralo-hedoniste care nu a existat vreodată altfel decât ca marfă turistică.

*cercetator la CNRS si fost profesor invitat de filosofie al Universitatii din Cluj (1991-2002)

**Referitor la articolul Ralucăi Nagy apărut în suplimentul revistei 22 din 25 ianuarie 2005 consacrat Maramureșului neturistic și intitulat *Opinii despre construirea „mitului Maramureș”*.

*** www.wikipedia.ro

***www.revista22.ro

Sâmbătă, 23 mai 2009

Muzeul Satului Maramureșean – sala de conferințe

Orele 11.00

Simpozion „Obiceiuri agro-pastorale la popoarele din zona central europeană”

Cuvânt de deschidere:

Dr. Mihai Dăncuș, Directorul Muzeului Maramureșului Sighetul Marmăției

Mesajul Primarului Prof. Eugenia Godja

Prezintă Gheorghe Ovidiu Nemeș Viceprimarul Municipiului Sighetul Marmăției

***

Moment festiv

Omagiu Profesorului Claude Karnoouh, prieten al Maramureșului, savant antropolog și sociolog francez care a publicat mai multe cărți și articole de mare prestigiu despre noi

PARTICIPĂ:

Bernard Houliat – Director Centrul Cultural Francez – Cluj Napoca

Mihai Dăncuș – Director Muzeul Maramureșului

Sorin Antohi – Istoric

Andor Horvath – Facultatea de Litere Univ. Babeș Bolyai

Adrian T. Sârbu – Institutul „George Barițiu” al Academiei Române Filiala Cluj Napoca

Ciprian Mihali – Departamentul de Filosofie al Universității Babeș Bolyai
Gheorghe Mihai Bârlea, senator

Gheorghe Onișoru, Universitatea București

Petru Dunca, Universitatea de Nord Baia Mare

Prieteni din Breb, Sighet, muzeografi, universitari, cercetători academici din țară și străinătate

***

PROGRAMUL SIMPOZIONULUI

1. Prof. Pamfil Bilț, folclorist, Baia Mare – Substratul mitico-magic al obiceiurilor de primăvară în folclorul maramureșean
2. Conf. univ. dr. Boar Nicolae – Contribuția Colegiului Babeș Bolyai/Extensia Sighetul Marmăției la dezvoltarea municipiului în cei 10 ani de existență
3. Dr. Ioan Botoș, Apșa de Jos, Ucraina – 65 de ani de la deportarea evreilor din Apșa de Jos
4. Janeta Ciocan, Muzeul Etnografic Baia Mare – Filmul etnografic, formă de valorificare a patrimoniului muzeal
5. Iuliu Copândeian, Muzeul de istorie și etnografie Vișeu – Strategii de dezvoltarea a turismului în zona Vișeu
6. Prof. univ. dr. Georgeta Corniță, Prorector Universitatea de Nord Baia Mare – Titlu rezervat
7. Prof. univ. dr. Corniță Constantin – Obiceiuri tradiționale românești în culegerile de folclor din zona Maramureș „Colecția Mușlea” din Arhiva de Folclor – Academia Română
8. Dr. Mihai Dăncuș – Ce se întâmplă cu obiceiurile?!?... Vor rămâne în alte forme!!!!
9. Ioana Dăncuș – Mijloace, metode și tehnici de prezentare a obiceiurilor în muzeele etnografice
10. Prof. univ. dr. Petru Dunca, Universitatea de Nord Baia Mare – Alimentația sacră-conotații etnologice
11. Conf. univ. dr. Daniela Dunca, Universitatea de Nord Baia Mare – Titlu rezervat
12. Pierre Dutron – Cuvânt de salut din partea Asociației „Prietenii Muzeului” Sighet
13. Călin Gerald, Vochin Cătălin – Muzeul Național al Viticulturii și Pomiculturii Golești-Argeș – Aspecte ale păstoritului din zona Muscel
14. Dr. Ilie Gherheș, Universitatea Vasile Goldiș Baia Mare – Petrova Maramureșului-aspecte folclorice ale colectivizării
15. Drd. Ioan Hotea, Vadul Izei – Obiceiuri pastorale în satele de pe valea Izei și Marei
16. Dr. Rusalîn Iftănoani, cercetător Muzeul Național al Satului, București – Păstoritul local în Munții Poiana Ruscăi
17. Prof. Adrian Mandric, Vișeu – Valea Vaserului-Valea Râului-Repere istorice și turistice
18. Drd. Ștefan Mariș, director Centrul județean de conservare și valorificare a tradiției și creației populare Maramureș - Ritualul funebru în Maramureș: elemente simbolice
19. Dr. Ioan Petrovai, Petrova – Imaginea Maramureșului interbelic în proza scriitorului Radu Andrei
20. Drd. Gheorghe Robescu, Muzeul Etnografic Baia Mare – Țara Lăpușului și problema chiaburilor
21. Prof. univ. dr. Liviu Sofonea – Un proiect ideatic pentru întemeierea unui necesar muzeu al etniei „Țigani/romi”
- Satule, părinte drag! Un popas pelerinal în satul
Fersig jud. Maramureș
22. Conf. univ. dr. Delia Suiogan, Universitatea de Nord Baia Mare – Străinul și înstrăinarea în mentalitatea tradițională românească
23. Efrim Tarlapan, Scriitor, Chișinău, Republica Moldova – Daniel Ciugureanu, făuritor și martir al Marii Uniri
24. Prof. Ioan Toșa, Mihai Maxim, MET Cluj Napoca – Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei la semicentener
25. Prof. Ioan Toșa, Carmen Braica, MET Cluj Napoca – Pagini din istoria muzeelor în aer liber din România
26. Remus Vărnăv, Muzeul Negrești, director – Câteva schimbări semnificative în organizarea „sămbrelor”-actuale din Țara Oașului